

Huw Irranca-Davies AS
Y Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad

5 Medi 2022

Annwyl Huw

Diolch am eich llythyr dyddiedig 12 Gorffennaf yn amgáu'r adroddiad ar Fynediad at Gyfiawnder gan Dîm Ymgysylltu â Dinasyddion y Senedd, sy'n tynnu sylw at faterion pwysig yn ymwneud â chyfiawnder a'r gyfraith yng Nghymru.

Rwy'n croesawu penderfyniad y Pwyllgor i gomisiynu'r gwaith hwn, ac yn gwerthfawrogi'r cyfle i ddarparu fy sylwadau fy hun isod.

Denu a chadw talent

Mae'r rhain yn faterion arwyddocaol iawn sy'n effeithio ar y sector cyfreithiol ac ar ddarparu cyngor cyfreithiol yng Nghymru, ar hyn o bryd ac yn y dyfodol. Mae gan Lywodraeth Cymru bryderon tebyg i'r rhai a godwyd gan gyfranwyr i'r adroddiad hwn am yr heriau y mae'r sector cyfreithiol yn eu hwynebu. Fel y nodir yn ein cyhoeddiad Sicrhau Cyfiawnder i Gymru, rydym felly wedi bod yn gweithio i gyflwyno amrywiaeth o fesurau, gan gynnwys:

- ym mis Ebrill eleni, cyhoeddwyd fframwaith gennym ar gyfer dau gymhwyster prentisiaeth cyfreithiol newydd, paragyfreithwyr ar lefel 3 a pharagyfreithwyr uwch ar lefel 5, gyda'r nod o ddenu talent lleol i'r proffesiynau cyfreithiol a gwella symudedd cymdeithasol ac amrywiaeth y gweithlu. Mae cyflogwyr a darparwyr yn paratoi ar gyfer y garfan gyntaf o fyfyrwyr ym mlwyddyn academaidd 2022-2023
- rydym ar fin lansio tendr i 'dadansoddi'r anghenion' ar gyfer prentisiaethau cyfreithwyr, ac rydym y disgwyl y bydd hwn yn rhoi tystiolaeth werthfawr o ran deall sut y gallwn helpu practisau cyfreithiol yng Nghymru i ddenu, datblygu a chadw talent
- gweithio gyda Busnes Cymru i ddarparu pecyn o gymorth busnes wedi'i deilwra ar gyfer practisau cyfreithiol yng Nghymru
- sefydlu gweithgor gyda Chylchdaith Cymru a Chaer i ddatblygu'r bar cyfraith gyhoeddus yng Nghymru.

Mae gan Gyngor y Gyfraith, Cymru, y potensial i chwarae rhan werthfawr o ran cefnogi rheoli talent yn sector y gyfraith yng Nghymru. Mae ei weithgor gwasanaethau cyfreithiol yn

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1SN

Gohebiaeth.Mick.Antoniw@llyw.cymru
Correspondence.Mick.Antoniw@gov.Wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

bwriadu datblygu strategaeth i gefnogi hyfywedd y proffesiynau cyfreithiol yng Nghymru, ac mae hefyd wedi sefydlu is-grŵp i gefnogi ehangu prentisiaethau.

Effaith Deddf Cymorth Cyfreithiol, Dedfrydu a Chosbi Troseddwyr (LASPO) 2012

Rwy'n cytuno â phryder dwys eich panel am effeithiau LASPO. Yn y sector cyfraith droseddol, mae degawd o ffioedd disymud wedi golygu cwmp mewn ymarferwyr cymorth cyfreithiol a system gyfiawnder ddwy haen. Fe wnaeth hyd yn oed Lywodraeth y Deyrnas Unedig gydnabod y niwed hwn pan benododd Syr Christopher (yr Arglwydd bellach) Bellamy i ystyried sut y gellir dad-wneud y niwed. Rydym wedi datgan yn glir iawn wrth weinidogion yn San Steffan bod yn rhaid gweithredu argymhellion yr Arglwydd Bellamy yn llawn.

Rydym hefyd wedi ymateb yn ffurfiol i ymgynghoriadau diweddar Llywodraeth y DU ar yr Adolygiad o'r Prawf Modd Cymorth Cyfreithiol ac ar ffioedd Cymorth Cyfreithiol Mewnfudo gan nodi ein pryderon ynglŷn â'r argyfwng costau byw a'r prinder gwasanaethau cynghori yng Nghymru.

Mae'r effeithiau y tu allan i'r sector troseddol wedi bod yn ddwys. Mae dileu cymorth cyfreithiol yn llwyr o achosion sy'n ymwneud â thai, lles, esgeulustod meddygol, cyflogaeth, dyled a mewnfudo, ynghyd â dileu'r gefnogaeth ar gyfer y rhan fwyaf o achosion cyfraith teulu preifat, wedi atal mynediad at gyfiawnder i bawb ond y rhai hynod gyfoethog. Mae Llywodraeth Cymru wedi camu i'r adwy i helpu i lenwi'r bwlch hwn drwy'r gronfa Gyngori Sengl,¹ ond ni ddylem orfod gwneud yn iawn am ddiffygion llywodraeth San Steffan ac ni allwn helpu pawb sydd bellach yn methu â fforddio'r cyngor a'r gynrychiolaeth gyfreithiol sydd eu hangen arnynt i sicrhau eu hawliau cyfreithiol.

Llysoedd a Thriwlynlysoedd

Fe wnaeth y rhaglen cau llysoedd greu heriau arbennig o ran mynediad at gyfiawnder, oherwydd natur wledig a mynyddig daearyddiaeth Cymru. Codais hyn gyda'r Arglwydd Bellamy pan gwrddais ag ef gyntaf ac rwy'n gwybod ei fod yn deall hynny. Mae'r sefyllfa mewn rhai ffyrdd wedi'i lleddfu drwy fwy o ddefnydd o wrandawiadau ar-lein (gweler yr adran isod), ond nid yw'r rhain ar gael i bawb ac rydym yn pryderu'n fawr o hyd am y bobl hynny nad ydynt yn gallu cymryd rhan yn effeithiol mewn achosion sydd o'r pwys mwyaf i'w bywydau.

Argymhellodd y Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru "y dylid llunio a phennu strategaeth ar gyfer Cymru yn ymwneud â darparu mynediad ffisegol a digidol priodol at gyfiawnder gerbron y llysoedd, y triwlynlysoedd, a ffyrdd eraill o ddatrys anghydfodau, yng Nghymru yn seiliedig ar anghenion pobl Cymru".² Rydym ni'n cytuno â hyn, ond hyd yn oed cyn trosglwyddo pwerau i sefydliadau datganoledig, rydym yn credu y gallai ac y dylai'r Weinyddiaeth Gyfiawnder ddatblygu strategaeth i Gymru, mewn cydweithrediad â Llywodraeth Cymru a sefydliadau eraill yng Nghymru. Mae hyn yn rhywbeth yr ydym wedi'i godi mewn trafodaethau â'r Weinyddiaeth Gyfiawnder.

Rwy'n bryderus hefyd am y sylwadau a wnaed yn yr adroddiad ynglŷn ag amharodrwydd i ddefnyddio'r Gymraeg. Mae ymgynghoriad wedi'i gynnal yn ddiweddar ar gynllun iaith Gymraeg Gwasanaeth Llysoedd a Thriwlynlysoedd EM (HMCTS) ac mae'r canlyniadau'n cael eu hystyried ar hyn o bryd.

Nid oes deddf sydd ar hyn o bryd yn galluogi dewis rheithgor dwyieithog i glywed achosion lle mae'r Gymraeg i'w defnyddio. Mae swyddogion Llywodraeth Cymru wedi codi â HMCTS yr angen i ailystyried Deddf Rheithgorau 1974. Nid yw'r Ddeddf yn darparu ar gyfer

¹ [£8 miliwn o gyllid i wasanaethau darparu cyngor ledled Cymru | LLYW. CYMRU](#)

² Rec 39

gwasanaethau cyfieithydd, sy'n golygu bod rhaid i'r trafodaethau ddigwydd yn yr iaith sy'n 'gyffredin i bawb', sef y Saesneg yn anochel.

Yn ddiweddar gwnaed diwygiad i'r Ddeddf Rheithgorau sy'n darparu bod dehonglydd iaith Arwyddion Prydain yn addasiad rhesymol y gall barnwyr ei roi i bobl sydd â nam ar eu clyw. Rydym o'r farn y dylai'r gyfraith gael ei newid yn yr un modd fel y gellir cael cyfieithydd i hwyluso trafodaethau gyda rheithgor pan fo'r aelodau'n gymysgedd o siaradwyr dwyieithog, siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf a rhai nad ydynt yn medru'r Gymraeg, ac mae angen hyn yn arbennig pan glywir achosion yn Gymraeg. Mae hwn yn fater a fydd yn cael ei godi gyda Chomisiynydd newydd y Gymraeg pan gaiff ei benodi.

Technoleg

Mae'r pandemig wedi cyflymu'r defnydd o dechnoleg gwybodaeth a chyfathrebu yn y system gyfiawnder. Bydd gwrandawiaidau o bell neu sgysiau ar-lein rhwng cyfreithiwr a chleient yn lleddfu'r trafferthion teithio a'r oedi sy'n gysylltiedig â llysoedd. Maent yn rhoi'r cyfle i berfformio'n fwy effeithlon ond, fel eich panel, rwy'n pryderu am y rhai sy'n cael eu gadael ar ôl.

Drwy Arolwg Cenedlaethol Cymru 2021-22 gwyddom nad yw 7% o oedolion Cymru (16 oed a hŷn) yn defnyddio'r rhyngwyd yn bersonol. Mae hyn yn golygu bod tua 170,000 o unigolion yng Nghymru wedi'u heithrio'n llwyr o'r byd digidol. O'r rhai sy'n defnyddio'r rhyngwyd yn bersonol, mae ein Harolwg Cenedlaethol i Gymru yn dangos nad oes gan 22% y sgiliau digidol sylfaenol i wneud hynny'n ddiogel ac yn hyderus.

Maes a fydd yn cael effaith, er nad oes data cadarn ar gael eto drwy'r Arolwg Cenedlaethol, yw gallu pobl i fforddio cysylltedd/data – a fydd o bosibl yn golygu bod y rhai sy'n defnyddio technoleg ddigidol ar hyn o bryd yn cael eu heithrio. Mae adroddiad gan Sefydliad Bevan ['A snapshot of poverty in Summer 2022 - Bevan Foundation'](#) yn dangos bod 19% o bobl yng Nghymru yn cwtogi eu defnydd o'r we neu ddyfeisiau y gellir eu defnyddio ar y we.

Mae'r defnydd o dechnoleg gwybodaeth yn y llysoedd a'r proffesiwn cyfreithiol yn ei gamau cynnar ac mae angen dybryd i sicrhau bod diffygion mewn unrhyw system newydd yn cael eu cywiro ar unwaith. Fe wnaeth defnyddwyr cynnar y Llwyfan Cyffredin a gyflwynwyd gan HMCTS fynegi pryderon am ei gywirdeb ac am ba mor hwylus yr oedd i'w ddefnyddio, ond eto ni chafodd y materion hyn eu cywiro ar unwaith, ac o gofio bod streic wedi'i chynnal oherwydd y mater, gellir dweud bod problemau difrifol yn parhau ag ef.³

Hygyrchedd Cyfraith Cymru

Mae'r ymatebion a dderbyniodd y Pwyllgor ac y lluniodd adroddiad arnynt yn adlewyrchu'r pryderon hirsefydlog ynghylch hygyrchedd y gyfraith a'r anawsterau penodol yr ydym yn eu profi yma yng Nghymru mewn rhai achosion (am resymau yr ydym wedi mynegi'n helaeth mewn papurau ac adroddiadau blaenorol). Dyna pam ein bod wedi cymryd y camau a wnaethom yn Deddf Deddfwriaeth (Cymru) 2019 ac yn [Dyfodol Cyfraith Cymru: Rhaglen ar gyfer 2021 i 2026](#). Mae'r rhaglen 5 mlynedd yn cynnwys cyfuniad o brosiectau deddfwriaethol a rhai anneddfwriaethol sydd wedi eu llunio i wella hygyrchedd cyfraith Cymru.

Elfen fwyaf uchelgeisiol y rhaglen gyntaf hon yw cydgrynhai deddfwriaeth ac roeddwn i'n falch iawn o gyflwyno Bil yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) i'r Senedd ar 4 Gorffennaf 2022. Mae hwn yn waith sylweddol a fydd yn rhoi manteision ymarferol i'r rhai sy'n ymwneud â'r maes hwn drwy wneud gweithdrefnau gweinyddu a chymhwyso'r gyfraith yn fwy effeithlon a thryloyw. Bydd dod â'r holl gyfraith ar y pwnc hwn at ei gilydd mewn un lle

hefyd yn ei gwneud yn haws i bobl ddeall eu hawliau cyfreithiol a'u rhwymedigaethau cyfreithiol.

Yn ystod tymor y Senedd hon, byddwn hefyd yn cyflwyno Bil cydgrynhoi a fydd yn symleiddio ac yn moderneiddio'r gyfraith gynllunio, ynghyd â Bil Diddymu Cyfraith Statud a fydd yn ddiddymu neu'n datgymhwyso darpariaethau deddfwriaethol o bob rhan o'r llyfr statud sydd wedi darfod, wedi'u disbyddu neu nad ydynt bellach o ddefnydd ymarferol yng Nghymru.

Mae eich adroddiad cryno yn sôn am offeryn ar-lein a grëwyd gan y Weinyddiaeth Gyfiawnder. Rydym ninnau hefyd wedi dechrau archwilio'r potensial ar gyfer defnyddio dysgu peirianyddol a deallusrwydd artifisial i wneud cyfraith Cymru yn fwy hygyrch. Byddaf yn adrodd ymhellach ar hyn yn fuan pan fyddaf yn gosod yr adroddiad cynnydd cyntaf ar y rhaglen gerbron y Senedd.

Mae cael mynediad at sylwebaeth ar gyfraith Cymru yn parhau i fod yn her y gall y Cyngor Cyfraith sydd newydd ei ffurfio ei hystyried ymhellach. Mae'r Llywodraeth yn parhau i gefnogi gwefan Cyfraith Cymru. Mae'r safle hwn yn rhoi gwybodaeth am gyfraith a chyfansoddiad Cymru ac yn ceisio'u hesbonio, gan roi sylwebaeth fanylach ar bynciau unigol. Ar hyn o bryd rydym yn gofyn am gyfraniadau gan arbenigwyr pwnc mewn cwmnïau cyfreithiol allanol, sy'n croesawu'r cyfle i gyflwyno erthyglau ar bynciau y mae ganddynt arbenigedd ynddynt. Gobeithiwn y bydd y datblygiad hwn yn annog sylwebaeth a thrafodaeth bellach ar y gyfraith yng Nghymru fel y bydd gan ddinasyddion ac ymarferwyr cyfreithiol ffynhonnell gynhwysfawr o wybodaeth ddibynadwy yn y pen draw i'w helpu i ddeall y gyfraith ar gyfer Cymru a chael mynediad ati.

Mae un o'r meysydd cyfreithiol y sonnir amdano yn eich adroddiad yn ymwneud â hygyrchedd cyfraith tai yng Nghymru. Mae cyfraith tai wedi cael ei beirniadu ers tro am fod yn ddiangen o gymhleth ac am ddibynnu ar gyfraith achosion aneglur. Bydd gweithredu Deddf Rhentu Cartrefi (Cymru) 2016, sydd wedi'i seilio'n agos ar argymhellion Comisiwn y Gyfraith a oedd â'r nod o symleiddio a gwella hygyrchedd, yn mynd i'r afael yn rhannol â'r broblem hon. Rydym wedi cynhyrchu ystod eang o ganllawiau ar gyfer landlordiaid a thenantiaid. Mae gwaith cydweithredol gyda'r Weinyddiaeth Gyfiawnder a HMCTS ar y gweill hefyd i sicrhau bod canllawiau ar brosesau llys yn adlewyrchu'r ddeddfwriaeth newydd yn iawn.

Cefnogaeth Llywodraeth Cymru

Mae Llywodraeth Cymru yn parhau'n ymrwymedig i gefnogi darparwyr gwybodaeth a chyngor er mwyn sicrhau bod gan rai o bobl fwyaf agored i niwed ein cymdeithas fynediad at gyngor diduedd am ddim ar ddyled, gwahaniaethu, cyflogaeth, tai, a materion budd-dal lles, yn enwedig yn ystod y cyfnod digynsail hwn. Rydym yn croesawu sylwadau cadarnhaol cyfranwyr i'r ymarfer hwn ynghlŷn â'r gwerth y mae Cronfa Gyngori Sengl Llywodraeth Cymru wedi'i roi i'r rhai y mae angen cyngor a chefnogaeth arnynt.

Mae'n bwysig nodi nad pwrpas y Gronfa yw darparu cyllid craidd i wahanol ddarparwyr cyngor. Sefydlwyd y Gronfa fel prosiect â'r nod penodol o sicrhau bod fframwaith o wasanaethau cyngori safonol, cyffredinol ac arbenigol ar gael ym mhob rhan o Gymru sy'n gallu sicrhau mynediad cynnar at gyngor yn effeithiol i'r aelwydydd mwy agored i niwed.

Cafodd ceisiadau i'r Gronfa eu rheoli drwy ymarfer grant teg, agored a chystadleuol. Roedd yn agored i geisiadau gan sefydliadau unigol neu gan sefydliadau ar y cyd. Mae'r consortia llwyddiannus dan arweiniad Cyngor ar Bopeth Cymru yn dangos model darparu gwasanaethau arloesol. Mae'n cynnig gwasanaeth integredig sy'n galluogi pobl i gael cyngor ar eu problemau lles cymdeithasol. Mae hefyd yn darparu gwasanaethau cymorth

cofleidiol i helpu i feithrin gwytnwch unigolion rhag problemau lles cymdeithasol yn y dyfodol.

Mae disgwyl i adolygiad annibynnol o'r Gronfa gael ei gwblhau erbyn diwedd y flwyddyn. Bydd yr adolygiad yn cynnwys ystyried a yw'r Gronfa wedi newid y ffordd y mae dinasyddion yn cael mynediad at wasanaethau cynghori arbenigol a bydd yn nodi unrhyw broblemau sydd gan wasanaethau o'r fath, er enghraifft os nad oes cyllid ar gael iddynt ar hyn o bryd. Bydd hefyd yn ystyried a ddylid gwahodd darparwyr bach i ymuno â chonsortium o dan fantell y Gronfa.

Y Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru

Rwy'n rhannu pryderon cyfranogwyr ynglŷn â'r ffaith nad yw'r ddarpariaeth cymorth cyfreithiol wedi'i datganoli a sut y gallai hyn gyfyngu ar fynediad ati, yn enwedig mewn deddfwriaeth sy'n cael ei phasio ar gyfer Cymru.

Byddai Cymru yn elwa ar ddosbarthiad teg o adnoddau cymorth cyfreithiol gan fod gwariant y pen ar gymorth cyfreithiol yn £15 yn Lloegr ond yn ddim ond £11.50 yng Nghymru.⁴ Byddai system cymorth cyfreithiol arloesol, wedi'i chyllido'n well, a allai gysylltu â gwasanaethau datganoledig eraill yn gam cyntaf tuag at roi i bobl Cymru y system gyfiawnder well y maent yn ei haeddu.

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i sicrhau bod pobl Cymru yn gallu cael gwasanaethau cynghori sicr o safon, gan fod cyngor gwael yn aml yn waeth i berson na chael dim cyngor o gwbl.

Mae ansawdd gwasanaethau gwybodaeth a chynghori yng Nghymru yn cael ei sicrhau drwy nifer o Safonau Ansawdd Cyngor sydd mewn perchnogaeth annibynnol. Cyflwynodd Llywodraeth Cymru Fframwaith Ansawdd Gwybodaeth a Chyngor (IAQF) Cymru mewn ymateb i'r diffyg cysondeb a dealltwriaeth o'r hyn y mae gwybodaeth a chyngor o safon yn ei olygu.

Nid yw'r IAQF yn broses sicrhau ansawdd ar wahân i ddarparwyr gwybodaeth a chyngor unigol. Mae'n gweithio drwy asesu'r prosesau archwilio sicrhau ansawdd a gynhelir gan y gwahanol Safonau Ansawdd Cyngor i farnu a ydynt yn cydymffurfio â'r IAQF. Mae llawer o'r Safonau Ansawdd Cyngor sydd mewn perchnogaeth annibynnol wedi gwneud cais am Statws Corff Achrededig IAQF Cymru ac wedi cael eu derbyn.

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i sicrhau bod sefydliadau cymunedol llai yn gallu gwneud cais am Safon Ansawdd Achrededig IAQF. Yn dilyn adolygiad diweddar o'r IAQF, datblygwyd cynnig sy'n darparu fframwaith achredu "ysgafnach" ar gyfer y sefydliadau hyn a bydd rhaglen gymorth yn cael ei darparu i'w helpu i ddatblygu eu polisïau a'u gweithdrefnau i lefel lle gallant wneud cais am Safon Ansawdd Achrededig IAQF.

Gweithio hybrid

Mae Llywodraeth Cymru yn rhannu optimistiaeth eich cyfranogwyr ynglŷn â'r cyfleoedd sy'n codi yn sgil gweithio hybrid, a chyflwynwyd strategaeth gweithio o bell gennym ym mis Mawrth 2022. Gall gweithio hybrid hyblyg fod yn well i staff, i'r sefydliad ac i'r amgylchedd. Bydd y strategaeth yn cynyddu ac yn galluogi gweithio o bell i helpu gweithwyr i aros yn lleol gyda'r nod o weld 30% o'r gweithlu yn gweithio o bell yn rheolaidd.

I gloi, rydym yn rhannu'r pryderon sylweddol a godwyd yn yr adroddiad hwn am fynediad at gyfiawnder. Rydym eisoes, ar sawl achlysur, wedi codi materion allweddol gyda'r Gweinidogion sy'n gyfrifol am y Weinyddiaeth Gyfiawnder ac rydym wedi darparu cymaint o

⁴ [Adroddiad y Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru](#), 2.105, tudalen 81.

gymorth â phosibl i ddefnyddwyr y system gyfiawnder yng Nghymru, ac yn parhau i wneud hynny, o dan y setliad presennol y gallwn oll fod yn unfryd ei fod yn anfoddhaol.

Yn gywir,

A handwritten signature in blue ink, reading "Mick Antoniw". The signature is written in a cursive style. Below the signature, there is a short horizontal blue line.

Mick Antoniw AS/MS

Y Cwnsler Cyffredinol a Gweinidog y Cyfansoddiad
Counsel General and Minister for the Constitution

